

# Glina u likovnom stvaralaštvu djece rane i predškolske dobi

---

**Palec, Luna**

**Undergraduate thesis / Završni rad**

**2021**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:334219>

*Rights / Prava:* [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-06-26**

*Repository / Repozitorij:*

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)



**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU  
UČITELJSKI FAKULTET  
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**LUNA PALEC**

**ZAVRŠNI RAD**

**GLINA U LIKOVNOM STVARALAŠTVU  
DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

**Petrinja, lipanj 2021.**

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU  
UČITELJSKI FAKULTET  
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ  
(Petrinja)**

**ZAVRŠNI RAD**

**Ime i prezime pristupnika: Luna Palec**

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: Glina u likovnom stvaralaštvu djece rane i predškolske dobi**

**MENTOR: doc. dr. sc. Svetlana Novaković**

**Petrinja, lipanj 2021.**

## SADRŽAJ

SAŽETAK .....	1
SUMMARY .....	2
1. UVOD .....	3
2. DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO .....	4
3. FAZE RAZVOJA DJEČJEG LIKOVNOG IZRAZA .....	5
3.1. Faza šaranja ili primarnih simbola .....	6
3.2. Faza sheme ili složenih simbola.....	7
3.3. Faza intelektualnog realizma .....	8
3.4. Faza vizualnog realizma .....	8
4. POTICANJE, RAZVIJANJE I NJEGOVANJE DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA .....	8
5. ULOGA ODGOJITELJA U POTICANJU LIKOVNOG STVARALAŠTVA .....	10
6. LIKOVNO PODRUČJE KIPARSTVA (PROSTORNOG OBLIKOVANJA) U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI.....	13
6.1. Glina.....	15
6.2. Likovni izraz djece s glinom.....	19
7. PRAKTIČNI DIO ZAVRŠNOG RADA .....	22
7.1. Mlađa dobna skupina .....	22
7.1.1. Motivacija za likovnu aktivnost i stvaralački dio .....	22
7.1.2. Dječji likovni radovi .....	24
7.2. Srednja dobna skupina .....	25
7.2.1. Motivacija za likovnu aktivnost i stvaralački dio .....	25
7.2.2. Dječji likovni radovi .....	27
7.3. Starija dobna skupina.....	29
7.3.1. Motivacija za likovnu aktivnost i stvaralački dio .....	29
7.3.2. Dječji likovni radovi .....	31
8. ZAKLJUČAK.....	33
LITERATURA .....	34
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	36

## **SAŽETAK**

Likovno izražavanje djetetu služi kao kanal za komunikaciju sa samim sobom i okolinom koja ga okružuje. Dječje likovno stvaralaštvo kreće od razvitka psihomotorike ruku i šaka, faze šaranja, preko pojave prvih organiziranih oblika, spontane likovne aktivnosti i složenih simbola, sve do intelektualnog i vizualnog realizma. Jedan od bitnijih ciljeva likovnog odgoja uvođenje je djece u svijet umjetnosti i razvijanje njihovih likovno-stvaralačkih sposobnosti. Kako bi taj cilj bio postignut bitna je predanost odgojitelja u stvaranju sigurnog, ugodnog, poticajnog i multimedijalnog okruženja u kojemu djeca nesmetano istražuju, otkrivaju i stvaraju. U odgojno-obrazovnom procesu koriste se različite likovne tehnike, među njima i tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja. U ovome radu naglasak će biti na kiparskoj tehnici glini. Glina je materijal koji je zbog svojih karakteristika poput mekoće, podatnosti, elastičnosti i plastičnosti, ali i samog procesa rada s njom, djeci veoma zanimljiv. Modeliranje gline djeci omogućuje potpuno preoblikovanje, oduzimanje i nadograđivanje modeliranog rada. Od gnječenja, pregibanja, savijanja, trganja, stiskanja, odnosno upoznavanja s glinom, od osnovnih do složenijih oblika, sve do realnijih vizualnih obilježja oblika, razvoj likovnog izražavanja djece s glinom pratimo poput razvoja njihovog likovnog izraza u crtežu. Praktični dio rada provela sam u DV Milana Sachsa s djecom u rasponu od 2 do 6 godina.

**Ključne riječi:** dijete, likovno stvaralaštvo, faze razvoja, glina, modeliranje

## **SUMMARY**

Artistic expression serves the child as a channel for communication with himself and the environment that surrounds him. Children's artistic creativity ranges from the development of psychomotor skills of hands and fists, the phase of doodling, through the appearance of the first organized forms, spontaneous artistic activity and complex symbols, all the way to intellectual and visual realism. One of the most important goals of art education is to introduce children to the world of art and develop their artistic and creative abilities. In order to achieve this goal, it is essential that educators are committed to creating a safe, comfortable, stimulating and multimedia environment in which children can explore, discover and create without hindrance. Various art techniques are used in the educational process, including spatial-plastic design techniques. In this paper, the emphasis will be on the sculptural technique of clay. Clay is a material that is very interesting to children due to its characteristics such as softness, pliability, elasticity and plasticity, but also the process of working with it. Clay modeling allows children to completely reshape, subtract and upgrade the modeled work. From kneading, folding, bending, tearing, squeezing, that is getting to know clay, from basic to more complex shapes, all the way to more realistic visual features of shapes, we follow the development of children's artistic expression like the development of their artistic expression in drawing. I spent the practical part of the work at the „Milan Sachs“ kindergarten with children ranging in age from 2 to 6 years.

**Key words:** child, artistic creativity, development phases, clay, modeling

## 1. UVOD

Predškolsko doba za djecu označava doba igre. Kroz tu igru djeca istražuju, otkrivaju, uče, usvajaju pravila ponašanja, postaju sposobna primati i reproducirati vanjske utjecaje govorom, plesom, pokretom, spoznaju odnose među stvarima i ljudima, grade svoje osobnosti te stvaraju. Likovno izražavanje čovjek je u početku koristio da izrazi sve ono što riječima nije mogao. Isto tako i dijete svoje misli, osjećaje i ideje izražava likovnim jezikom prije razvoja verbalnog jezika. „Likovni jezik pojavljuje se kao izvanredno pogodno sredstvo komunikacije, koje dijete nije naučilo, dobilo izvana, nego donosi sa sobom kao sastavni dio svog bića, kao danost.“ (Belamarić, 1987, str. 110). „Likovnost u razvoju djeteta, sklop je urođenih osobina i sposobnosti koje omogućuju djetetu likovne vještine sukladno njegovoj razvojnoj dobi.“ (Balić-Šimrak, Cukrov, Grdić, Laco, Lisac, Pandl, Stojanović, Hauzer, 2016, str. 7). Proces likovnog stvaralaštva jedinstven je put svakog pojedinca. Tim procesom vlada sloboda i spontanost, opuštenost i koncentracija. Promatranjem djece i njihovog rada ulazimo u unutarnji svijet djece, spoznajemo njihove osjećaje i interese. Rano bavljenje likovnim aktivnostima kod djece razvija pažnju, potiče opuštanje organizma i lučenje hormona sreće, što rezultira kvalitetnijim življenjem, navodi Balić-Šimrak (2010). Kroz likovno stvaralaštvo djeca razvijaju motoriku, percepciju, kreativnost, upoznaju se s materijalima i sredstvima te raznim likovnim tehnikama. To upoznavanje i razvijanje, prema Grgurić i Jakubin (1996), teče od faze izražavanja primarnim simbolima, preko faze izražavanja složenim simbolima, faze intelektualnog realizma do faze vizualnog realizma.

Za razvoj likovno-kreativnog stvaralaštva djece potreban je odgojitelj koji ima poželjne pozitivne osobine i kompetencije potrebne za taj razvoj. On je samokritičan, preispituje svoje utjecaje na djecu, ukazuje na moguće smjernice rješavanja problema te unaprjeđuje svoj odgojno-obrazovni rad. Njegova uloga je kontinuirano motivirati i stvarati poticajno okruženje. Poticaji trebaju biti multimedijalni, problemski strukturirani i odabrani na način da odgovaraju dječjim interesima i fazama njihovog razvoja (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

U današnje vrijeme sve se češće koriste mekani materijali, poput gline, za istraživanje i igru. Glina je vrsta zemlje, ona je najstarija kiparska tehnika, a kao tehnika likovnog stvaralaštva pripada tehnici prostorno-plastičkog oblikovanja. Svako dijete trebalo bi se susresti s glinom zbog njezine elastičnosti, mekoće, podatnosti, ali i zbog procesa

rada s njom. Glina omogućuje potpuno preoblikovanje već modeliranog rada. „Osnovna potreba djece tijekom razvoja likovnosti jest da neprestano mijenjaju sadržaj rada, što proizlazi iz želje za aktivnim spoznavanjem i izražavanjem doživljenog.“ (Rogulj, 2015, str. 82).

## **2. DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO**

Djeca komuniciraju na mnogo načina. Bilo to riječima, crtanjem, slikanjem, pokretima, konstruiranjem ili putem glazbe. Komunikacija djece na različite načine vidljiva je u različitim aktivnostima u kojima se djeca nađu (Slunjski, 2013). Njihova priroda nalaže im da istražuju, razmišljaju, otkrivaju, eksperimentiraju, sanjaju, stvaraju (Došen Dobud, 2005).

Dokaz da je istraživalačka osobnost urođena i spontana svoj djeci je taj da djeca s istraživanjem započinju od trenutka svoga postojanja. Oni istražuju svim svojim osjetilima. Dodirom, okusom, sluhom, njuhom i vidom istražuju i upoznaju svijet oko sebe. Djeca uče čineći, istražujući i putem iskustva kojeg stječu osjetilima iz okoline (Miljak, 2009). Likovni izraz djece autorica Belamarić (1987) definira kao urođenu sposobnost izražavanja. Prema autorici, oblici dječjeg izražavanja poticaji su za bolje percipiranje, predočavanje, oblikovanje i stvaranje. Prema Grgurić i Jakubin (1996) postoji više razloga zašto je dijete prirodno i spontano potaknuto likovno se izražavati i zašto ono to voli. Jedan od razloga je taj što djeca likovno izražavanje smatraju igrom. Kroz tu igru dijete prikazuje ono što ga zanima i što ga okružuje na jedinstven način, a usput uživa u manipulaciji predmetima, materijalima i sredstvima kojima stvara te upoznaje sebe, razvija percepciju i motoriku. Spontanost, ekspresija, skladnost i ritmičnost obilježja su dječjeg likovnog izražavanja. „Spontanost, kao značajka dječje igre, najviše i pridonosi njezinoj originalnosti i, može se reći, začecima kreativnosti.“ (Došen Dobud, 2016). Prema Miljak (1996), razvijanje individualnosti, autonomije i slobode kod djece prethodi razvoju njihove kreativnosti. Dokazano je da likovne aktivnosti i likovno izražavanje od najranije dobi utječu na koncentraciju, potiču opuštanje cijelog organizma te upotrebom materijala, eksperimentiranjem i rješavanjem problema stvaralačkog procesa razvija se divergentno mišljenje (Balić Šimrak, 2010). Prema Belamarić (1986), sposobnosti likovnog izražavanja i stvaranja razvijaju se u mjeri u kojoj je svakom djetetu dato pravo individualnosti. Iz toga proizlazi potreba za djetetovim individualnim viđenjem i izražavanjem svijeta kao rezultat likovnog rada. Svako dijete određenu temu ili sadržaj svog stvaranja može



predočiti na bezbroj načina. Ono ne mora biti uvijek isto te se razlikuje od djeteta do djeteta. Razlog tome je što dijete temu ili sadržaj stvaranja prikazuje na onaj način na koji ono to vidi, doživljava i razumije. Način promatranja i doživljavanja svijeta, a onda i izražavanja tog viđenja svijeta, razlikuje se od djeteta do djeteta jer je svako dijete jedinstveno i neponovljivo (Miljak, 1996). Likovne aktivnosti, osim što potiču dječje likovno stvaralaštvo, potiču i razvijanje radoznalosti, otvorenosti za rješavanje problema na nov, njima specifičan način te razvijanje vizualnog govora. U likovnom stvaranju, prema Herceg i sur. (2010), sudjeluju opazajne (vizualne) sposobnosti, intelektualne sposobnosti, emocionalni procesi i motoričke sposobnosti. Vrlo je bitno poticanje razvoja ovih sposobnosti i njihovog međusobnog djelovanja u svrhu cjelovitog razvoja djece.

Na temelju dječjih aktivnosti koje rezultiraju stvaralaštvom, Miljak (1996) zaključuje da se dječji stvaralački proces može sagledati kroz tri etape:

1. Istraživanje, upoznavanje i manipuliranje predmetom, materijalom, oblikom, pokretom
2. Spoznaja funkcije i ovladavanje upotrebom predmeta, materijala, oblika, pokreta
3. Stvaranje novih kombinacija, dopunjavanje

Stvaralački proces odvija se kroz nekoliko faza, navode Herceg i sur. (2010), a to su faza učenja, faza igre, faza stvaralaštva, faza rada i naposljetku faza procjene ili vrednovanja rada.

### **3. FAZE RAZVOJA DJEČJEG LIKOVNOG IZRAZA**

Prema Herceg i sur. (2010), cjelokupni razvoj djeteta odvija se usporedno s njegovim likovnim razvojem. Iz toga zaključujemo da postoji neposredna veza između psihomotornog, kognitivnog, emocionalnog i socijalnog razvoja i razvoja likovnosti. Razvoj likovnih sposobnosti djeteta prati razvoj spoznajnog procesa, motorike i samog baratanja likovnim materijalima. Grgurić i Jakubin (1996, str. 30) navode procese sazrijevanja i učenja koji se događaju usporedno s razvojem likovnog izražavanja:

- Razvoj psihomotorike ruke, šake, prstiju i ovladavanje instrumentom rada
- Spoznavanje okoline i razvitak znanja o njoj

- Razvitak potrebe prikazivanja okoline, od simbolizacije, preko onoga što dijete "zna" o okolini pa do onoga što objektivno može vidjeti

Likovni izraz zasniva se na likovnim simbolima ili znakovima kojima najmlađa djeca pridaju određena značenja. Djeca likovno izražavanje započinju korištenjem različitih linija, a one mogu biti kružne, vibrirajuće, ravne, vodoravne, okomite i kose. Prema Belamarić (1986, str. 14), djeca linijama pokušavaju izraziti „različite aspekte življenja i postojanja“. Za prikazivanje živih bića, linija se pretvara u spiralu, a u svrhu prikazivanja razlike između živih i neživih bića u radu, dijete koristi krug i liniju. Također, linija u kombinaciji s krugom može predstavljati energiju koja pokreće krug, odnosno živo biće. Prvi oblik koji djeca otkriju i stvaraju je krug te on postaje simbol za svaki oblik koji djeca stvaraju, on ima univerzalnu vrijednost.

Kao što postoje uobičajene karakteristike koje prepoznajemo u likovnom izrazu djece, tako postoje i razna odstupanja u dječjim radovima, na koja najčešće utječu socijalni status, tradicija, mediji, suvremena umjetnost, ali i individualne razlike u razvoju djece (Duh, 2012).

### **3.1. Faza šaranja ili primarnih simbola**

Faza izražavanja primarnim simbolima, prema Grgurić i Jakubin (1996), započinje prvom godinom djetetova života i traje do treće godine. Dijete u pojedinoj fazi crta na jedini mogući način, koji svladava u određenoj dobi života. Faza primarnih simbola dijeli se na razdoblje nesređenog likovnog izraza i razdoblje kontroliranog šaranja. U prvome razdoblju crteži se sastoje od linija nastalih jednostavnim pokretima, uz grčevito držanje olovke, a pokreti se vrše iz ramena. Pred kraj faze držanje olovke postaje sličnije držanju olovke odrasle osobe. Glavna karakteristika prvog razdoblja je razvoj motorike, koji se očituje u crtežima. Dijete u ovom razdoblju uživa u praćenju linije, a ne u njezinoj kontroli. Šaranja u ovome razdoblju dijelimo na udarno, titrajno i kružno šaranja, navode Grgurić i Jakubin (1996). Svoje crteže djeca počinju imenovati oko treće godine života, što označava spoznaju linija kao simbola koji zamjenjuju oblike. U razdoblju kontroliranog šaranja ruka se okreće oko ramenog zgloba, fina motorika proizlazi iz rada lakta i prstiju, a sve se više razvija i koordinacija oko-ruka. U ovome razdoblju pojavljuje se krug i prikaz čovjeka, karakterističan za svu djecu, a prikazuju ga u kombinaciji krugova, ravnih linija i ovalnih oblika.

Prema Belamarić (1986), šaranje, odnosno slobodno kretanje linija, pripisuje se ponekad djetetovoj nezainteresiranosti, nesigurnosti, nerazumijevanju traženog i nedostatku potvrde od strane odraslih.

Prema Herceg i sur. (2010), faza šaranja karakteristična je za djecu od 1 godine i 5 mjeseci do 3 godine i 5 mjeseci starosti. Faza se očituje od povlačenja jednostavnih crta na početku faze pa do manjih i većih kružnih crta na kraju faze, na što utječe motorička spretnost. U pokušaju konkretnog prikazivanja čovjeka, životinje ili nekog predmeta, dijete počinje stvarati krug. Crteži djece ove dobi kreirani su jednostavnim pokretima, bez unaprijed određenog cilja.

U fazi šaranja dijete nema određenu namjeru tim crtežom nešto prikazati, već je crtež prikaz njegovog motoričkog promatranja i oponašanja, mišljenja, pažnje (Nenadić-Bilan, 1987). Što je dijete starije i njegovo iskustvo bogatije, to je bogatije i složenije njegovo izražavanje.

### **3.2. Faza sheme ili složenih simbola**

Prema Grgurić i Jakubin (1996) faza sheme ili složenih simbola karakteristična je za djecu u dobi od 4 do 6 godina. U ovoj fazi dolazi do spoznaje da misao pokreće likovnu aktivnost, dok je do sad misao dolazila nakon likovne aktivnosti. Ova spoznaja djetetu omogućuje motoričko izvođenje svojih ideja i želja. U dobi između četvrte i pete godine svako dijete za prikaz čovjeka stvara svoj „oblikovni tip“ i sve ljude nacrtat će na potpuno isti način. Uz prikaz čovjeka, u kojem se pojavljuje sve više detalja, pojavljuju se bića i stvari bliske djetetu, poput životinja, cvijeća, kuća i ostalih stvari koje ga okružuju te prikaz pokreta (skakanje, hodanje, plesanje), zvukova i taktilnih osjeta (glatko, hrapavo). Grgurić i Jakubin (1996) navode kako su dječji crteži u ovoj fazi veoma emocijski obojeni te se počinje razvijati vizualna memorija.

Herceg i sur. (2010) ovu fazu nazivaju faza sheme i karakteristična je za djecu od 3 godine i 6 mjeseci do 5 godina starosti. Fazu sheme karakteriziraju „glavonošci“ ili „punoglavci“, prepoznatljivi oblici i likovi s najjednostavnijim elementima. U ovoj dobi djeca pokazuju želju za prikazivanjem nečega i prikazuju nešto što je njima važno te se usredotočuju na najbitnije elemente figure ili objekta, kao što su dijelovi lica i udovi, koji su oskudno prikazani.

### **3.3. Faza intelektualnog realizma**

Faza intelektualnog realizma traje od 7. do 10. godine i karakterizirana je hrabrim i odlučnim potezima u crtežima, većim sposobnostima likovnog izražavanja i stvaranja, bogatijim rječnikom djece te pojavom apstraktnog mišljenja, zbog čega se naziva i zlatnim dobom dječjeg likovnog izražavanja i stvaranja, navode Grgurić i Jakubin (1996). Na likovno izražavanje potiče ih ono što ih okružuje i što zapažaju te se istovremeno bogate njihovi likovni izrazi i spoznaja svijeta. U prikazu čovjeka u ovoj fazi pojavljuju se profil i prepoznatljiviji pokreti te dijete usvaja prikaz vertikalno-horizontalno. Dijete usvaja likovne i kompozicijske elemente te počinje stvarati forme nastale kombinacijom istih.

Likovni razvitak u ovoj dobi Herceg i sur. (2010) dijele na fazu razvijene sheme i fazu oblika i pojava, koja se nastavlja na prvu fazu. Faza razvijene sheme karakteristična je za djecu u dobi od 5 do 8 godina, a faza oblika i pojava za djecu od 8 do 10 godina starosti. Fazu razvijene sheme karakterizira pojava detalja u prikazivanju čovjeka (kosa, uši, obrve, odjeća, obuća, nakit) i predmeta, povećava se broj tema koje djeca prikazuju te često ono što je djetetu bitno, zanimljivo i blisko prikazuje većim od ostalih elemenata. Dijete razlikuje boje i nijanse boja. U razdoblju faze oblika i pojava dijete počinje preciznije promatrati svoju okolinu te izraz postaje bogatiji.

### **3.4. Faza vizualnog realizma**

Grgurić i Jakubin (1996) navode da je vizualni realizam karakterističan za djecu od 11 do 15 godina starosti. U ovoj fazi očituju se skladnije proporcije, bogatstvo detalja, realniji i prepoznatljiviji izraz objekata te upotreba mašte. Dolazi do građenja slike kao cjeline, dok je do sada nastajala od dijelova. U ovoj dobi vrlo bitno je djecu nastaviti poticati na razvoj kreativnih vještina, jer dolazi do mogućnosti slabljenja interesa za likovnu umjetnost i prestanka stvaranja.

## **4. POTICANJE, RAZVIJANJE I NJEGOVANJE DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA**

Uvođenje djece u svijet umjetnosti jedna je od bitnijih funkcija likovnog odgoja. Dijete već s nekoliko mjeseci života počinje zadovoljavati svoju potrebu za stvaralaštvom opipavajući i oblikujući elementima iz njegove neposredne okoline. Vrlo je bitno omogućiti im okruženje koje je poticajno i stimulativno kako bi

nesmetano učila. Okruženje koje je poticajno i kvalitetno ujedno pogoduje i cjelokupnom razvoju djece te razvijanju njihovih potencijala.

Prema Nenadić-Bilan (1987, str. 2), osnovni cilj likovnog odgoja djece rane i predškolske dobi je „razvoj individualne likovno-stvaralačke ekspresivne sposobnosti“. Kako bi taj cilj bio postignut potrebno je djeci omogućiti sredstva i materijale za istraživanje i upoznavanje, usmjeravati pažnju na okruženje i sve što ono nudi, razviti sposobnost vrednovanja kako svojih, tako i tuđih radova te im omogućiti razne susrete i odlaske u kulturno-umjetničke ustanove.

Likovno stvaralaštvo djeci predstavlja igru, a ujedno je i rad. Belamarić (1986) navodi kako ne postoji granica između igre i rada, postoji samo mogućnost da odrasli djeci rad predstave kao nešto teško, naporno i zahtjevno. No djeci je poriv za igrom urođen, prirodan, što znači da im je prirodno i „raditi“. „Igra se smatra jednim od najprimjerenijih oblika učenja i poticanja stvaralaštva. Stoga su igra i likovno stvaralaštvo u interaktivnom odnosu.“ (Herceg i sur., 2010, str. 70) Prema autorima, međusobno djelovanje igre i likovnog stvaralaštva djece utječe na razvoj samopouzdanja, stvaranja pozitivne slike o sebi te razvija i potiče socijalizaciju djece. Također, igra potiče govorni, motorički, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj djece. Kako bi sam vrtić pridonio razvijanju dječjeg likovnog stvaralaštva, trebao bi djeci omogućiti što raznovrsniju, zanimljiviju ponudu materijala i poticaja, kako bi svako dijete u određenom trenutku pronašlo sebi odgovarajuću zanimaciju. Široka ponuda materijala i poticaja trebala bi biti dostupna u unutaršnjim prostorima vrtića, ali i onim vanjskim. Ponekad slučaj manjka određenog materijala može dovesti do snalažljivosti i inovativnosti (Došen Dobud, 2005). Tada djeca iskušavaju druge materijale i predmete u funkciji predmeta do kojeg prvenstveno nisu mogla doći. Kada je okruženje u kojemu se djeca nalaze bogato i raznovrsno, tada njihova iskustva postaju bogatijima i raznovrsnijima. Bogaćenje iskustava djeca postižu istraživanjem, otkrivanjem, izražavanjem i kombiniranjem predmeta, materijala i poticaja s kojima se susreću u svome okruženju (Došen Dobud, 2005). Voda, pijesak, glina, tijesto, magneti i drugi, temeljni su materijali koji se djeci daju na izbor radi mogućnosti kombiniranja i uspostavljanja odnosa s drugim materijalima.

Postoji nekoliko načina kojima možemo djecu potaknuti i zainteresirati za likovno-kreativno izražavanje, navodi Belamarić (1986):

- Usmjeravanje opažanja → Poticanje usmjeravanjem opažanja na oblik ili pojavu u njihovu okruženju postavljanjem glavnog pitanja „Što vidite i što još vidite?“, a zatim pitanja koja se tiču samih oblika i pojava koje djeca uoče.
- Aktiviranje sjećanja → Razgovor i postavljanje pitanja kao i u usmjeravanju opažanja o onome što su djeca vidjela, uočila i doživjela kojim se učvršćuje njihovo sjećanje.
- Maštanje, ilustriranje → Ilustriranje priča i pjesama te raznih događaja na temelju kojih stvaraju. Katkad prvo nastaje tekst, a katkad ilustracija na temelju koje se stvara priča.
- Zamišljanje → Likovno tumačenje pojmova i pojava o kojima djeca nemaju informacija.
- Igre s likovnim materijalima → Igra s poznatim te istraživanje, upoznavanje i igra s nepoznatim likovnim materijalima.
- Potvrđivanje → Potvrđivanje dječjih likovnih radova te truda koji su uložili, pridonosi razumijevanju djeteta i njegovog viđenja svijeta.

## **5. ULOGA ODGOJITELJA U POTICANJU LIKOVNOG STVARALAŠTVA**

Odgovitelj ima vrlo bitnu ulogu u likovnom odgoju i obrazovanju djece rane i predškolske dobi. On promišlja, planira, provodi i vrednuje odgojno-obrazovni rad te vodi dokumentaciju o svome radu i djeci u svrhu dubljeg i kvalitetnijeg upoznavanja djece i unapređivanja svoga rada (Herceg i sur., 2010). Mnogo je poželjnih osobina i karakteristika odgojitelja kao bitnog čimbenika u odgoju djece i njihovom samoostvarenju, koje između ostalog utječu i na dječje likovno stvaralaštvo. Prema Došen Dobud (2005), odgojitelj treba biti kreativan, originalan, osjetljiv na probleme i sposoban za njihovo rješavanje, maštovit, divergentan, fleksibilan, prilagodljiv, dinamičan te imati smisla za humor. Osobine koje odgojitelj treba imati i kojima utječe na djecu su i odgovornost, komunikativnost, susretljivost, dosljednost, empatičnost, objektivnost, zainteresiranost za dijete, pozitivna slika o sebi i mnoge druge. Prisustvo pozitivnih osobina kod odgojitelja od velike je važnosti kako bi ih on mogao razvijati kod djece (Herceg i sur., 2010).

„Kongruentnost, usklađenost s djetetom u djelovanju predstavlja osnovnu vrijednost kvalitetnih odgojno-interakcijskih odnosa s djetetom.“ (Došen Dobud, 2005, str. 36). Prema tome zaključujemo kako je bitno da odgojitelj polazi od djeteta, njegovih

emocija i psihofizičkog stanja. Također, bitno je i odgojiteljevo osvještavanje i priznavanje individualnih razlika djece. „Takvim pristupom usmjerenim na osobnost i samopouzdanje svakog pojedinog djeteta možemo postići raznovrsnost, iskrenost i autentičnost dječjih radova koji odražavaju istinsku stvaralačku atmosferu u grupi.“ (Balić Šimrak, 2010, str. 6)

Prema Balić-Šimrak i sur. (2016), postoje postavke za poticanje otkrivalačko-stvaralačkih sposobnosti u dječjem likovnom stvaralaštvu:

- Gledanje na dijete kao autonomno, jedinstveno i ravnopravno biće
- Omogućavanje sigurnog i poticajnog okruženja u svrhu slobodnog istraživanja i otkrivanja
- Motiviranje izborom likovnog materijala
- Poštivanje likovnog senzibiliteta
- Poticanje djece na razmjenu ideja i suradnju

Odgojitelj je vrlo bitan, ako ne i najvažniji čimbenik u stvaranju već spomenutog sigurnog i poticajnog okruženja u vrtiću. Brine se da je okruženje poticajno za svako dijete te omogućuje i potiče interakciju među djecom, kao i vlastitu interakciju s djecom. Veoma bitno za poticanje djetetova djelovanja pa tako i likovnog stvaralaštva je odgojiteljevo prihvaćanje djeteta onakvim kakvo ono jest, sa svim njegovim razvojnim posebnostima (Došen Dobud, 2016).

Poticajno okruženje, prema Miljak (2009), odgojitelju omogućuje dublje upoznavanje i razumijevanje svakog djeteta, njihovog viđenja svijeta te otkrivanje njihovih potencijala. Ono također potiče djecu na samoinicijativnost pri odabiru i organiziranju aktivnosti te potiče i razvija njihovu socijalizaciju s drugom djecom (Slunjski, 2008). Odgojitelj vidi, osluškuje i čuje djecu te odabire i planira sadržaje aktivnosti na temelju promatranja dječjih interesa, zanimacija i potreba, na temelju kojih se potiče dječje stvaralaštvo i dalje razvijaju njihovi interesi. Stoga je potrebno stvoriti estetsko i funkcionalno prostorno-materijalno okruženje koje uključuje bogatstvo i promišljenost izbora materijala, alata, knjiga te njihovu stalnu dostupnost što djecu potiče na istraživanje i otkrivanje različitih likovnih materijala i tehnika i mogućnosti njihova korištenja. Izbor likovnih sredstava, prema Nenadić-Bilan (1987), ovisi o nekoliko čimbenika: o dobi djeteta, pedagoškim ciljevima koji se žele postići i materijalno-organizacijskim mogućnostima. Pri odabiru materijala i sredstava,

odgojitelj mora poznavati razvojne faze djeteta, ali i karakteristike i izražajne mogućnosti materijala te voditi računa o njihovoj kvaliteti jer to utječe na motivaciju i interes djece. Također, uz raznolikost materijala i tehnika koje nudimo djeci, potrebno im je osigurati slobodu izbora vremena, načina i mjesta za stvaranje i izražavanje. „Pri odabiranju poticaja treba voditi brigu o psihofizičkom razvoju djece, o likovnim tehnikama i likovno-tehničkim sredstvima koja odgovaraju pojedinoj razvojnoj fazi likovnog izraza i zadacima pojedinog likovnog područja.“ (Grgurić i Jakubin, 1996, str. 107)

Što je ponuda poticaja u dječjem okruženju i vrtiću raznovrsnija i bogatija, to su mogućnosti dječjeg istraživanja, otkrivanja, stvaranja, razvijanja novih znanja i rješavanja problema veći. Uloga odgojitelja je da stvara likovno-kreativne igre koje će potaknuti dječju maštu i samostalno istraživanje. Prema Balić-Šimrak i sur. (2016), u materijalno i likovno bogatoj sredini dijete samostalno bira tehnike i materijale, kombinira ih te iskazuje veću kreativnost u njihovoj primjeni. Uloga odgojitelja u poticanju dječjeg stvaralaštva i aktivnosti očituje se i u reorganizaciji prostora, odabiru novih materijala i poticaja, ali i u predstavljanju poznatih materijala i sredstava na nov način.

Postoji nekoliko načina, odnosno metoda, kojima djecu možemo potaknuti i uvesti u svijet likovnog stvaralaštva (Grgurić i Jakubin, 1996):

- Analitičko promatranje
- Likovni scenarij
- Razgovor
- Demonstracija
- Rad s tekstom
- Usmeno izlaganje

Vrlo je bitno svakom djetetu omogućiti da slobodno izrazi svoje mišljenje, a to se može postići uvođenjem razgovora u „krugu“, ugodnog i udobnog mjesta emocionalnog ozračja na kojem se djeca osjećaju sigurno i važno. Mogućnost svakog djeteta da se slobodno izrazi utječe na njihovo samopouzdanje koje se kasnije očituje u njihovom samostalnom i samouvjerenom likovnom stvaralaštvu (Balić-Šimrak, 2010). Važan oblik poticanja dječje kreativnosti i stvaralaštva od strane odgojitelja je interes za djetetova tumačenja vlastitih radova. Kroz razgovor i postavljanjem pitanja o sadržaju



crteža, načinu rada, upotrebi likovnih materijala i sredstava, ali i o samom procesu rada, odgojitelj dobiva bolji uvid u dječje viđenje i shvaćanje svijeta. Poticaji za dječje likovno-kreativno stvaralaštvo mogu biti dolasci raznih likovnih umjetnika i predavača u vrtić. Također, odgojitelj može organizirati odlaske u ateljee likovnih umjetnika, muzeje, izložbe, galerije i slično. „Suradujući s osobama iz životne sredine, život djece se obogaćuje, a likovni sadržaji dobivaju svoj smisao i ulogu. Zbog toga treba djecu uvoditi u kulturni život sredine.“ (Herceg i sur., 2010, str. 236)

Također, stvaranje likovnog centra ili kutka velik je poticaj u stvaralaštvu djece jer je otvoren i slobodan za istraživanje u svakom trenutku. U stvaranju takvog kutka odgojitelj sudjeluje s djecom i njihovim roditeljima pri odabiru i sakupljanju materijala i sredstava. „Radoznalost, istraživanje, izražavanje raznim sredstvima i u raznim kontaktima s odraslima i drugom djecom pridonijet će sve sigurnijim koracima djeteta k osobnoj autonomiji.“ (Došen Dobud, 2005, str. 32). „Organiziranje i izvođenje likovne aktivnosti u dječjim vrtićima ovisi o radu odgajatelja, njihovim osobnim i likovno-profesionalnim kompetencijama (stručnim spoznajama i likovnom senzibilitetu (ukusu), motiviranosti na rad, te stupnju kreativnosti).“ (Herceg i sur., 2010, str. 11). Dobro promišljenim i organiziranim aktivnostima odgojitelj potiče tjelesni i psihomotorni, socio-emocionalni, spoznajni i komunikacijski razvoj djece. Na tjelesni i psihomotorni razvoj utječu aktivnosti koje razvijaju finu motoriku prstiju, koordinaciju oko-ruka te taktilnu osjetljivost. Aktivnosti koje potiču samostalnost, samouvjerenost i pozitivne emocije kroz izražavanje utječu na razvoj socio-emocionalnog razvoja djece. Nova iskustva i spoznaje, uočavanje i rješavanje problema, bogaćenje rječnika i govora i pozitivna komunikacija vrlo su bitni za razvoj spoznajnog i komunikacijskog razvoja, navode Herceg i sur. (2010). „Stjecanje užih, stručnih kompetencija na likovnom području omogućava odgojitelju kvalitetno oblikovanje razvojno usmjerenog likovno-kreativnog procesa, a time i razvoj dječjih likovnih sposobnosti, ali i utječe na njihov cjelokupni razvoj“ (Novaković, 2015, str. 155).

## **6. LIKOVNO PODRUČJE KIPARSTVA (PROSTORNOG OBLIKOVANJA) U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI**

Kiparstvo je stvaranje i oblikovanje volumena u prostoru, a to stvaranje i oblikovanje izvodi čovjek (Jakubin, 1999). Za razliku od slike, koja ima dvije dimenzije, visinu i širinu, kip ima i treću dimenziju, dubinu. Kiparstvo se dijeli na

punu plastiku i reljef. Puna plastika odnosi se na oblikovanje volumena u prostoru, a reljef na oblikovanje volumena na plohi. Kiparstvo je likovno područje u kojem se za plošno ili prostorno (trodimenzionalno) oblikovanje koriste materijali poput gline, ali i kamena, drva, metala, stakla i drugih. Prostorno-plošno oblikovanje bavi se modeliranjem, kombiniranjem, variranjem i razlaganjem odnosa volumena i prostora koji potiču razvoj vizualnog i taktalnog opažanja i oblikovno-prostornog mišljenja, navode Tanay i Kučina (1995). Taktilnost kiparskog oblikovanja odličan je poticaj razvoju osjetilnog istraživanja. Volumen je obujam nekog tijela u prostoru. On iznutra može biti prazan ili ispunjen. Kada je volumen iznutra ispunjen zovemo ga masa (Jakubin, 1999). Volumen i prostor temeljni su elementi prostorno-plastičke forme. Jakubin (1999) navodi kako svojstva volumena ovise o načinu oblikovanja volumena, materijalu kojim se volumen stvara i načinu na koji se materijal obradi. Iz toga proizlaze razna druga svojstva volumena, a to su: puni, jednostavan, šupalj, obli, uglati, veliki, mali, statičan, dinamičan i dr. Punu plastiku, kao podvrstu kiparstva, možemo opisati kao oblik ili tijelo u prostoru kojemu možemo prići i sagledati ga sa svih strana. Dijelimo ju na kip i mobil (Jakubin, 1999). Kip ili statua je statično tijelo koje sagledavamo sa svih strana krećući se, dok je s druge strane mobil pokretno tijelo koje se uz pomoć zraka samo prikazuje sa svih strana. Puna plastika se s obzirom na način obrade i odnosa mase i prostora prema Jakubinu (1999) dijeli na: monolitnu masu, udubljeno-ispupčenu masu, prošupljenu masu, plošno istanjenu i linijski istanjenu masu. Prema Jakubinu (1999), reljef je ispupčenje ili udubljenje na plohi te na osnovi toga reljef dijelimo na visoki, niski i uleknuti.

U likovnom području kiparstva (prostornoga oblikovanja) djecu uvodimo u spoznavanje volumena, površine i prostora. Modeliranjem i građenjem razvijaju se motoričke sposobnosti, upoznaju se različite kiparske tehnike i materijali. Početno oblikovanje u prostoru usmjereno je na upoznavanje materijala, njihovih karakteristika i izražajnih mogućnosti. Za trodimenzionalne konstrukcije u vrtiću najčešće se koriste glina, plastelin, tijesto, karton, drvo, pijesak, žica i drugi materijali (Slunjski, 2013). Te materijale moguće je istražiti dodirnom, vidom, njuhom i sluhom te ih se oblikuje na razne načine. Pri oblikovanju tijestom, plastelinom ili glinom djeca gnječe, valjaju, utiskuju, dodaju i oduzimaju materijale, ulijevaju gips u različite kalupe, grade s pijeskom, kaširaju papir i igraju se s papirnatim profilima u prostoru. Također slažu raznovrsne kocke, savijaju mekanu žicu, lijepe raznu kartonsku ambalažu te se igraju

raznolikim otpadnim materijalom poput stiropora, spužve, drva i dr. (Vrlič, 2001). Taktilna manipulacija tim materijalima omogućava djeci upoznavanje s karakteristikama pojedinog materijala, njihovom težinom, načinom rada i promjenom istog materijala. Nakon upoznavanja materijala i usvojene osnovne manipulacije istim, djecu uvodimo u spoznavanje izražajnih mogućnosti koje pojedini kiparski materijal nudi.

## **6.1. Glina**

Glina je prvenstveno vrsta zemlje koja nastaje raspadanjem stijena uz djelovanje vode, zraka i ugljične kiseline (Kuhar, 2014). Ona je najstarija i najkorištenija kiparska tehnika, kojoj je u početku osnovna namjena bila vezana za osnovne životne potrebe.

Postoji nekoliko vrsta gline no najčešća podjela je na primarne i sekundarne. Primarne gline nazivaju se kaolin i bijele su boje, a sekundarne se nazivaju ilovače ili lončarske gline (Jakubin, 1999). Kaolin se još naziva i kineskom glinom. Vrlo je čist te porculanu daje čvrstoću i bjelinu. Sekundarna glina najčešći je oblik gline i ona je sivo-smeđe boje. Prema Jakubinu (1999), razlikujemo gline od crvene do sive, bijele, žute i smeđe boje. Postoje lončarske mase, vatrostalne mase i mase za kameninu, koje imaju svoju boju, temperaturu pečenja, poroznost i čvrstoću, a dobivamo ih miješanjem plastičnih (kaolin) i neplastičnih (topitelji, sredstva za „omršavljenje“) keramičkih sirovina.

Najvažnija i najpoznatija karakteristika gline, prema Tanayu i Kučini (1995), njezina je plastičnost. Plastičnost gline označava sposobnost da u doticaju s vodom ona postaje mekana i podatnija za oblikovanje. Sušenjem i paljenjem gline voda se gubi, volumen se smanjuje, mijenja se boja, a predmet postaje čvršći.

Kako navodi Jakubin (1999), glinu prije korištenja potrebno je pripremiti za rad. To znači da iz nje najprije treba odstraniti suvišne kamenčiće, komadiće drva, korijenčiće i slično. Također, za oblikovanje vrlo bitna je konzistencija gline. Ona bi trebala biti dovoljno mekana za formiranje različitih oblika, ali ne premešana kako se ne bi lijepila za ruke i površinu na kojoj se radi. Glina se prije samog oblikovanja u željeni oblik baca i mijesi rukama kako bi se odstranile grudice i mjehurići zraka (Warshaw, 2009). Prije oblikovanja glinom potrebno je pripremiti glinu, podlogu i alat. Preporučuje se uporaba podloge za koju se glina ne lijepi dok je mekana, kao što su drvena daska ili komad drva ravne plohe. Za rad s glinom potrebna je i posuda s vodom i odgovarajuće spužvice kojima vlažimo glinu prilikom oblikovanja ili zaglađujemo površinu

predmeta. Oblikovati se može rukama, ali i raznim alatima za modeliranje i za rad na kolu. Prema Kuharu (2014), poznajemo osnovne i pomoćne alate i sredstva za oblikovanje glinom, a neki od njih su nožić, drvene i metalne lopatice, žica za rezanje, valjak, plastična folija, zupčasta šablona i drugi.

Tehniku rada glinom nazivamo modeliranje. Gnječenjem i utiskivanjem djeca mogu modelirati udubljenu i izbočenu masu, plošno istanjenu masu, izvlačenjem se dobivaju valjkasti oblici, a utiskivanjem prošupljeni (Jakubin, 1999). Građenje glinom sastoji se od dva osnovna postupka: oduzimanjem od mase i dodavanjem. Oduzimanje i dodavanje gline osnovnoj masi Belamarić (1986) naziva dječjom igrom dodavanja i oduzimanja. Prema autorici, takve igre, u kojima djeca međusobno surađuju, pripremaju djecu za buduće oblikovanje i stvaranje složenijih oblika. Glina je podatan materijal, njezin mekani i plastični karakter dozvoljava raznoliku obradu površine. Prema Jakubinu (1999), postoje tri načina na koje možemo modelirati glinu:

1. Modeliranje od jedne glinene mase
2. Oduzimanjem od mase
3. Dodavanjem odnosno građenjem oblika

Pečena glina zove se terakota. Terakota je najjednostavnija vrsta keramike bez sjaja, za razliku od kvalitetnijih glinenih mješavina pečenih na jako visokoj temperaturi i glazuriranih poput fajanse, majolike i porculana (Jakubin, 1999). Prema Kuharu (2014), poznajemo nekoliko načina oblikovanja glinenih, odnosno keramičkih proizvoda:

- Ručno oblikovanje
- Oblikovanje lijevanjem u kalupe
- Plastično oblikovanje
- Oblikovanje na lončarskom kolu
- Oblikovanje prešanjem

Herceg i sur. (2010) navode tri glavne tehnike ručnog modeliranja gline:

1. Izvlačenje prstima

Izvlačenje prstima započinje izvlačenjem palcem od središta komada gline. Najprije se izvlači dno, a zatim rubovi, odnosno stijenke. Moguće je izraditi površinu raznih tekstura pomoću prstiju ili alata.

## 2. Modeliranje izvaljanim trakama

Modeliranje izvaljanim trakama koristi se za izradu malenih, složenih ili jednostavnih oblika. Građenje izvaljanim trakama radi se u više faza, ponekad sa stankama kako bi već izgrađena forma otvrdnula prije daljnjeg građenja. Izvaljani valjci ili trake spiralno se slažu jedna na drugu, a povezuju se utiskivanjem ili mekanom glinom, što nam omogućuje visoke i široke forme.

## 3. Sastavljanje ploča

Oblik koji gradimo sastavljanjem ploča može biti ravnih ili zaobljenih stranica. Ravne stranice postižemo glinom koja je tvrdoće kože, a zaobljene glinom koja je dovoljno mekana da se savija.

Nakon što glinu oblikujemo u željene oblike, kako navodi Jakubin (1999), ostavljamo ju da se polako suši kako ne bi došlo do pucanja ili stezanja. Nakon sušenja peče se u keramičkim pećima na 980°C – 1100°C, što nazivamo biskvitnim pečenjem. Glina je otporna na visoke temperature, a tu karakteristiku nazivamo vatrostalnost. Takvu pečenu i stvrdnutu glinu nazivamo terakota. Prije samog pečenja, kada su glineni predmeti suhi, ukoliko želimo, predmete možemo izbrusiti finim brusnim papirom ili prebrisati vlažnom krpicom kako bismo dobili glatku površinu. Nakon biskvitnog pečenja u keramičkim pećima, radovi se ukrašavaju, oslikavaju i glaziraju. Glineni predmeti mogu se ukrasiti raznim bojama u više stadija izrade, kao što je stadij tvrdoće kože, suha glina, glina nakon biskvitnog paljenja te glina nakon glazurnog paljenja (Warshaw, 2009). Glazura se paljenjem keramike stapa s podlogom, a kada se ohladi postaje sjajna ili mat (Tanay i Kučina, 1995). Ono što glini omogućava da se stopi s podlogom su fluksovi, koji glazuri omogućuju taljenje na određenoj temperaturi. Glazuru, također, čine materijali koji sačinjavaju staklo te stabilizatori koji sprječavaju curenje glazure s predmeta tijekom paljenja (Warshaw, 2009). Kada se oksidi kojima bojamo nanese na glinu prije završnog glazurnog paljenja, tada takvu keramiku nazivamo majolika ili fajansa (Warshaw, 2009). Ovom metodom omogućeno je boji da prodre kroz glaziranu površinu i predmetu da „razliveni“ izgled. Također, postoji metoda oslikavanja i ukrašavanja keramike nakon glazurnog paljenja, a to postižemo nadglazurnim bojama ili emajlom te se metoda često naziva i kineskim slikarstvom (Warshaw, 2009). Takve boje pale se na niskim temperaturama i jarkih su boja.

Tanay i Kučina (1995) navode da se glinene tvorevine mogu oslikati i prije biskvitnog, odnosno prvog paljenja. To se postiže engoba bojama, koje dijelimo na bijele i obojene. Engoba je podglazurna, zemljana boja koja nastaje miješanjem pigmenata i kaolina, a nanosi se kistom ili polijevanjem predmeta. Nakon prvog paljenja rad se prekrije prozirnog glazurom te je nakon drugog paljenja gotov.

Warshaw (2009) navodi nekoliko načina ukrašavanja glinenih tvorevina:

- Ukrašavanje slipom → Dekorativni slip tekući je premaz gline koji se razlikuje od slipa kojim se učvršćuju dijelovi izrađenih predmeta, u koji se često dodaju sastojci radi boje. Slip se može prelići preko predmeta, nanijeti kistom ili nanositi pomoću pumpice kojom stvaramo razne linije i motive na površini.
- Ukrašavanje pomoću papira, voska ili lateksa → Ovom tehnikom postižu se jasniji rubovi uzoraka i motiva koje želimo na površini glinenog predmeta.
- Ukrašavanje spužvom
- Sgraffito tehnika → U ovoj tehnici šiljastim alatom ili olovkom grebemo ili povlačimo crte kroz slip ili glazuru na glini tvrdoće kože. Sgraffito tehnikom postizemo kontrast između gline i boje slipa ili glazure.
- Intarzija → Tehnika se najčešće koristi ako je tekstura površine dosta duboka. Može se koristiti za isticanje površine glazurom.
- Suhi kist → Tehnikom suhog kista ističu se ispupčeni dijelovi površine.

Keramika ili keramičko oblikovanje, prema Tanayu i Kučini (1995), likovna je tehnika u kojoj se kombiniraju kiparstvo i slikarstvo, čiji elementi dolaze do izražaja nakon paljenja predmeta na određenoj temperaturi.

Glina pomaže razvoju taktilnosti, nudi široke mogućnosti obrade upravo zbog svojih svojstava, omogućuje oblikovanje različitih formi različitim postupcima i tehnikama koje izražavaju osobnost onog koji ju oblikuje (Warshaw, 2009). Prema Nenadić-Bilan (1987), jedan od razloga zašto se glina nudi djeci za rad mogućnost je slobodnog i spontanog izražavanja.

Prednost modeliranja gline je ta što djeci omogućuje potpuno uništenje, preoblikovanje već modeliranog rada, korigiranje te dodavanje i oduzimanje elemenata po želji. Prilikom oblikovanja, djeca kroz glinu mogu izraziti svoje osjećaje. Rad s glinom djeci omogućuje razvijanje fine i grube motorike, usvajanje spoznaja o

prostoru, volumenu, odnosima materijala te ih potiče na fizičku i psihičku aktivnost (Nenadić-Bilan, 1987). „Specifičnost keramičkog modeliranja, vrlo je bliska djeci koja glinenim plohamo barataju kao da izrađuju prostorni kolaž. Na taj se način susreću i bave s unutarnjim i vanjskim prostorom, volumenom i plohom kao gradbenim elementima keramoskulpture.“ (Balić-Šimrak i sur., 2016, str. 133)

## **6.2. Likovni izraz djece s glinom**

Kao što je već spomenuto u oblikovanju volumena u prostoru, prije rada s glinom prirodno dolazi do njenog istraživanja raznim gnječenjem, pregibanjem, savijanjem, stiskanjem, trganjem, udaranjem te postavljanjem u odnose s drugim materijalima. Djeca se kroz cijelo predškolsko doba susreću i vole igrati s glinom (kao i s tijestom i plastelinom), ali starija djeca imaju veću namjeru i želju koristiti glinu, dok mlađa djeca više preferiraju tijesto (Došen Dobud, 2005). Mlađa djeca upoznaju glinu i mogućnosti njezinog oblikovanja miješenjem i izradom „kolačića“, dok su starija u mogućnosti izraditi i uporabne predmete koristeći prste i razne alate koji se nađu u njihovoj blizini (Balić-Šimrak i sur., 2016). Prema Došen Dobud (2005), neki od najčešćih predmeta i materijala koji se koriste uz glinu su boje, posudice, modlice, valjci, čepovi, štapići, čačkalice, školske, kamenčići, razne prirodne, gumbi, karton, daščice i mnogi drugi. Što je više predmeta i materijala koji se koriste u radu s glinom, to je veća mogućnost dječjeg upoznavanja međusobnih odnosa i djelovanja tih materijala. Mlađa djeca cjelinu od gline ostvaruju „crtanjem“ pomoću gline ili tehnikom dodavanja dijelova na bazu, dok starija djeca uspješno ostvaruju plastični oblik kao cjelinu, navode Herceg i sur. (2010).

Belamarić (1986) dječje oblikovanje glinom opisuje kroz 3 stadija: oblikovanje glinom djece u dobi od 2 do 4 godine, djece u dobi od 4 do 5 godina i djece u dobi od 5 do 6 godina i starije. Tako djeca u dobi od 2 do 4 godine, nakon što upoznaju svojstva i karakteristike gline, počinju stvarati prve oblike u glini. Osnovni i najčešći oblici su kuglica, valjčić i pločica koji se plošno ili trodimenzionalno nižu ili međusobno kombiniraju te djeci postaju određeni simboli vezani uz neku pojavu ili pojam. Djeca u dobi od 4 do 5 godina počinju graditi složenije oblike. U gradnji tih oblika pridaju veću pažnju detaljima od mlađe djece. Starija djeca, ona u dobi od 5 do 6 godina i starija, oblikuju glinom tako da njihovi radovi postaju realnijim i zornijim prikazom stvarnosti. Ona traže vizualna obilježja oblika, ne zadovoljavaju se simboličkim

iskazom. Prema Balić-Šimrak i sur. (2016), djeca srednje i starije dobi u oblikovanju glinom postižu volumen i uspješno rješavaju statiku predmeta koji oblikuju.

Kučina (2004) također oblikovanje glinom djece opisuje kroz 3 faze, od mlađe odgojne grupe, preko srednje te starije odgojne grupe. U mlađoj odgojnoj grupi djeca tek razvijaju i postupno počinju koordinirati motoriku i percepciju i upoznaju se sa svojstvima gline. U toj dobi oblik stvaranja je najčešće simbol htijenja djeteta, a kao priprema za složenije likovne igre i radove djeca prave kuglice, valjčiće, oblike iz prirode, oduzimaju, dodaju, utiskuju, nižu i valjaju glinu. U srednjoj odgojnoj grupi djeca još ne poznaju u potpunosti zakonitosti gline te pri oblikovanju gline razmišljaju kao pri crtanju. U ovoj dobi djeca počinju prikazivati karakteristike onoga što oblikuju, pokrete ili emocije koje osjećaju. Starija odgojna grupa ima dovoljno iskustva za stvaranje zornijih, prepoznatljivijih i čvršćih oblika.

Razvoj dječjeg crtanja i modeliranja možemo međusobno povezati. Prema Nenadić-Bilan (1987) faza šaranja u modeliranju označava fazu igranja i upoznavanja s materijalom, a kada dijete usvoji crtanje kruga, modeliranjem počinje stvarati prve kuglice. Izvlačenje valjkastih oblika od gline povezuje se sa stvaranjem linija na papiru. Dijete počinje kombinirati oblike u stvaranju novih, ukrštavati, uvijati oblike te stvarati teksturu urezivanjem ili utiskivanjem različitih linija, točkica i kružića.

Kao u crtanju ili slikanju, specifičan odnos veličina oblika vidljiv je i u oblikovanju glinom. Na veličine oblika utječe djetetovo subjektivno shvaćanje tih oblika (Belamarić, 1986). Tako će oblici koji su djetetu u tome trenutku zanimljivi ili važni postati veliki i veći od ostalih oblika, bez obzira na stvarnu veličinu.

Oblikovanjem gline mogu se oblikovati otvoreni, zatvoreni, dekorativni, uporabni, figuralni ili nefiguralni oblici, a ti oblici mogu se oblikovati plošno, reljefno ili trodimenzionalno, navode Tanay i Kučina (1995). Što su djeca starija, to će njihovi radovi poprimati veću kvalitetu te će biti sposobnija za izradu zahtjevnijih predmeta i njihovo likovno dotjerivanje. Također, upoznavanje karakteristika, svojstava i mogućnosti gline, a zatim njezino oblikovanje, djecu potiče i razvija njihovo kreativno izražavanje.

U izradi figure čovjeka ili životinje te njihovih pokreta koristi se postupak spajanja dijelova tijela pomoću slipa, odnosno ljepila, koje dobijemo dodavanjem vode u izmrvljenu osušenu glinu (Balić-Šimrak i sur., 2016). U tom postupku dijelove koje



želimo spojiti izgrebemo štapićem i premažemo slipom koji osigurava dijelove od pucanja tijekom sušenja.

Djeca se pri oslikavanju svojih keramičkih tvorevina mogu koristiti od figurativnih do apstraktnih elemenata. Način oslikavanja i ukrašavanja tvorevina od gline također može biti potaknut posjetima muzejima, susretima s ljudima koji se bave glinom, ali i promatranjem prirode i onoga što nam ona nudi. Uz kupovne glazure, djeca se mogu okušati i u vlastitom miješanju boja koristeći različite pigmente, mangan, kobalt ili okside, miješajući ih s prozirnom ili bijelom glazurom (Tanay i Kučina, 1995).

U radu s glinom ili pak nekim drugim materijalom usmjerenost bi trebala biti na procesu rada i zadovoljenju dječjih interesa i potreba, dok su planirani cilj i sadržaj manje bitni. „Pri oblikovanju gline dijete nije potrebno opterećivati zadanom temom već osjetiti njegovo područje interesa i omogućiti mu da se izražava slobodno.“ (Kučina, 2004, str. 11)

Stvaranje likovnog kutka posvećenog glini, keramičkim predmetima i lončarstvu djecu dodatno motivira u radu. U poticanju umjetničkog stvaralaštva s glinom korisni su i povremeni susreti i demonstracije kipara, lončara, keramičara ili studenata akademije likovnih umjetnosti u vrtiću ili u njihovim radionicama i ateljeima. Što se tiče organiziranih susreta, moguć je i odlazak u muzeje i na sajmove koji sadrže razne tvorevine od gline. „Dječji odziv svim tim i sličnim izvanjskim poticajnim akcijama naći će se i u dječjim radovima glinom, tijestom, plastelinom...“ (Došen Dobud, 2005, str. 69).

Lončarstvo kao zanat dio je hrvatske tradicijske kulture koja se sve više pojavljuje i njeguje u vrtićima. Kako navode Balić-Šimrak i suradnici (2016), djeca kroz likovne aktivnosti koje se dotiču tradicijskih obrta i zanata svladavaju likovne postupke, likovni govor, ali i osvještavaju povijest i kulturu raznih područja Hrvatske.

Uz umirujuće materijale kao što su pijesak, voda, slikanje prstima, Došen Dobud (2005) veže i glinu. Ti materijali djeci omogućuju razna taktilna i kinestetička iskustva te se koriste i u terapiji s djecom. Rad s glinom opušta i smiruje, potiče djecu na verbalnu komunikaciju. „Djeca kroz glinu kanaliziraju svoje osjećaje i probleme.“ (Rogulj, 2010, str. 82). Autorica Sherwood (2004) navodi terapijske učinke gline:

- Odgovor na ljudske osjećaje

- Izražajnost neizrecivog
- Opipljivost nematerijalnog
- Poznavanje nespoznatljivog
- Vidljivost nevidljivog
- Shvatljivost neshvatljivog

## 7. PRAKTIČNI DIO ZAVRŠNOG RADA

Praktični dio završnog rada provela sam u DV Milana Sachsa od 31. svibnja do 2. lipnja 2021. godine. Likovne aktivnosti provedene su u tri odgojne skupine: mlađoj, srednjoj i starijoj. Nakon provedenih aktivnosti razgovarala sam s djecom o njihovim likovnim radovima i postavili smo izložbu. U radu su analizirani dječji likovni radovi nastali za vrijeme likovnih aktivnosti.

### 7.1. Mlađa dobna skupina

#### 7.1.1. Motivacija za likovnu aktivnost i stvaralački dio

Likovnu aktivnost „Teksture“ u mlađoj dobnoj skupini „Pužići“ započeli smo razgovorom uz promatranje i uspoređivanje raznih predmeta. Djeca su promatrala i opipavala lišće, koru drveta, tjesteninu, školjkice, kamenčiće, štapiće za uši, rebrasti karton, brusni papir i čipku. Upoznali smo se s teksturom istih te spoznali što je hrapavo, a što glatko te što je tvrdo, a što mekano. Nakon upoznavanja s predmetima, svakom djetetu dala sam pločicu gline na kartonskom podlošku te su djeca krenula s utiskivanjem predmeta. Djeci je bilo zanimljivije slagati predmete na pločice nego ih utiskivati te je nekoliko djece radije trgalo pločice na komadiće i gnječilo glinu.



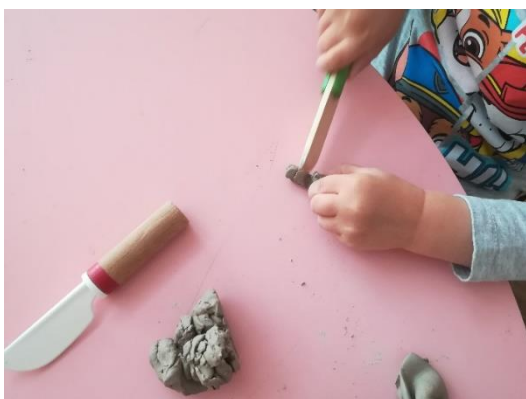


Slike 1 – 4: Istraživanje materijala

Nakon što su završili s utiskivanjem, pokušali su raditi kuglice od gline za gusjenice. Svakom djetetu bila je potrebna pomoć oko glinenih kuglica te nijedno dijete nije samostalno uspjelo napraviti gusjenicu. Dvoje djece uspjelo je spojiti po tri kuglice te je jedno dijete napravilo puža. Zanimljivije im je bilo trgati glinu na sitne komadiće i rezati glinu plastičnim nožićima (slike: 5, 6 i 7).



Slika 5.



Slika 6.

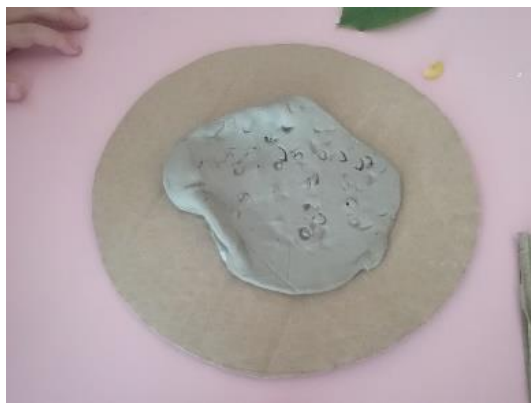


Slika 7.

### 7.1.2. Dječji likovni radovi



Slika 8: Antun 2,7 godine



Slika 9: Nikol 2,3 godine



Slika 10: Matej 2,5 godine



Slika 11: Ema 2,8 godine



Slika 12: Marin 2,7 godine



Slika 13: Lucija 2,10 godine



Slika 14: Marta 2,9 godine



Slika 15: Marin 2,7 godine



Slika 16: Ema 2,8 godine



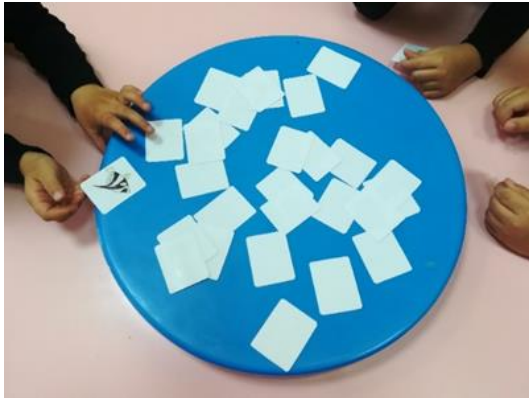
Slika 17: Lucija 2,10 godine

## 7.2. Srednja dobna skupina

### 7.2.1. Motivacija za likovnu aktivnost i stvaralački dio

Za srednju dobnu skupinu „Zvezdice“ pripremila sam nekoliko poticaja i donijela enciklopediju za likovnu aktivnost na temu „Morske životinje“. Prvo smo sjeli u krug na tepihu i promatrali morske životinje u enciklopediji te su djeca nabrajala i druge morske životinje koje poznaju. Na tepihu smo odigrali igru „Upecaj slovo“ gdje su djeca morala upecati ribicu na kojoj je pisalo prvo slovo njihovog imena. Nakon igre „Upecaj slovo“ djeca su sjela za stolove na kojima su se nalazili ostali poticaji. Prvi poticaj bio je memory s morskim životinjama, a drugi je bio hranjenje morskog psa ribicama gdje su djeca ribice određene boje morala ubaciti u tuljac (usta morskog psa) iste boje. Treći poticaj bio je stavljanje kvačice na prvo slovo naziva određene životinje na sličici, a četvrti poticaj bio je za vježbanje fine motorike, gdje su djeca na kartonskim ribicama kroz rupice provlačila debeli konac.





Slike 18 – 21: Igre poticajima

Nakon igre s poticajima, svakom djetetu podijelila sam komad gline na kartonskom podlošku te su krenula u izradu morskih životinja. Većina djece držala se teme „Morske životinje“, dok je manji broj djece radio po svojim željama. U ovoj skupini djeca su manje tražila pomoć u izradi likovnih radova.





Slike 22 – 25: Stvaralački rad

### 7.2.2. Dječji likovni radovi



Slike 26, 27: Anamarija 4 godine „Morski puž“



Slika 28: Ivor 4 godine „Morska zvijezda“ Slika 29: Mirna 4 godine „Morska zvijezda“



Slika 30: Jakov U. 5 godina „Murina“      Slika 31: Toma 5 godina „Riba Alba i biser“



Slika 32: Stefani 4 godine „Kolačići za ribe“



Slike 33, 34: Jakov U. 5 godina „Murina, truskovac, riba list i karipski lamantin“





Slika 35: Jakov 4 godine „Morsko kamenje“ Slika 36: Eva 4 godine „Kolačići za ribe“



Slika 37: Ema 4 godine „Morski dvorac“



Slika 38: Dagnar 4 godine „Morska zvijezda“ Slika 39: Toma 5 godina „Riba“

### 7.3. Starija dobna skupina

#### 7.3.1. Motivacija za likovnu aktivnost i stvaralački dio

Tema likovne aktivnosti u starijoj dobnoj skupini „Zvončići“ bila je „Sport“. Prvo smo sjeli na tepih gdje smo razgovarali o raznim sportovima. Pokazala sam im fotografije skulptura raznih sportaša umjetnika Vaska Lipovca. Djeca su nabrajala

sportove koje poznaju te uspješno prepoznala sportove umjetnikovih skulptura (biciklizam, trčanje, atletika, gimnastika, veslanje, dizanje utega, mačevanje). Znali su razliku između atletike i gimnastike, a nakon nekoliko pokušaja pogađanja od čega su napravljene skulpture pogodili su da se radi o glini. Tema je i djevojčicama i dječacima bila veoma zanimljiva, a sam rad s glinom još zanimljiviji. Veoma su koncentrirano i pažljivo modelirali svoje sportaše po želji te često zvali u pomoć oko spajanja dijelova tijela sportaša. Bilo je vidljivo kako je nekoj djeci bilo teško spojiti dijelove tijela i napraviti figuru tako da samostalno stoji, ali nisu odustajala te su na kraju uspješno izradili svoje skulpture sportaša.



Slike 40 – 45: Stvaralački rad

### 7.3.2. Dječji likovni radovi



Slika 46: Sven 6 godina „Košarkaš“



Slika 47: Antun 5 godina „Rukometaš“



Slika 48: Adrijan 6 godina „Nogometaš“



Slika 49: Una 6 godina „Košarkaš“



Slika 50: Ivan 5 godina „Dizač utega“



Slika 51: Gabrijela 5 godina „Balerina“



Slika 52: Ivan K. 5 godina „Dizač utega“

Slika 53: Lena 5 godina „Balerina“



Slika 54: Mirta 5 godina „Gimnastičarka“

Slika 55: Fran 6 godina „Nogometaš“



## 8. ZAKLJUČAK

Mlađa dobna skupina (od 2 do 3 godine) u likovnoj aktivnosti utiskivala je razne predmete i materijale u glinene pločice. S obzirom da se s glinom nisu susretali često, većina djece je krenula s istraživanjem gline raznim gnječenjem, savijanjem, stiskanjem i trganjem gline na male komadiće. Radije su materijale koji su im bili ponuđeni postavljali u različite odnose s glinom (postavljanje tjestenine i školjki vertikalno na glinu, utiskivanje gline u šupljine školjki). Prvi i najčešći oblici koje djeca rade u glini su kuglica, valjčić i pločica. Djeci u mlađoj skupini bila je potrebna pomoć oko pravljenja kuglica, a pločice su napravili rezanjem gline plastičnim nožićima. S obzirom da djeca ove skupine nisu usvojila crtanje kruga, koje označava početak stvaranja prvih kuglica, u razvoju likovnog izraza s glinom još uvijek su u fazi igranja i upoznavanja s materijalom.

Srednja dobna skupina (od 4 do 5 godina) imala je za zadatak oblikovati morsku životinju po želji. Sva djeca bila su uspješna u stvaranju trodimenzionalnih oblika u prostoru i postizanju volumena, koristeći prste i drvene štapiće. Neka djeca uspješno su ostvarila plastični oblik kao cjelinu, dok su druga cjelinu ostvarila tehnikom dodavanja dijelova na bazu. U većini radova vidljive su karakteristike onoga što su djeca oblikovala. Vidljiva je razlika u razvoju likovnog izraza s glinom djece u skupini, gdje su neka djeca trgala i rezala glinu na komade (morsko kamenje, hrana za ribice), dok su druga djeca modelirala i oblikovala morske životinje, pridajući veću pažnju detaljima i stvaranju teksture.

Starija dobna skupina (od 5 do 6 godina) modelirala je sportaše po uzoru na radove umjetnika Vaska Lipovca. Ova skupina bila je najzainteresiranija za rad s glinom te su sva djeca uspješno izradila skulpture sportaša te uspješno riješila njihovu statiku. Neka djeca su u početku rada imala problema sa statikom skulptura zbog toga što su krenula s oblikovanjem i spajanjem dijelova plošno na podlozi te je radi toga došlo do pretjeranog stanjenja gline. S obzirom da su se djeca prvi puta susrela s izradom figure čovjeka od gline, sva djeca su cjelinu ostvarila tehnikom dodavanja dijelova na bazu. U njihovim radovima vidljive su karakteristike onoga što su oblikovali te su pridavali mnogo pažnje detaljima, poput kose, očiju, usta i nosa (udubljivanjem prstima ili dodavanjem malih komadića gline).

## LITERATURA

- Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 16-17, 62-63; 2-8. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/124737> (12.01.2021.)
- Balić Šimrak, A., Cukrov, S., Grdić, R., Laco, S., Lisac, J., Pandl, D., Stojanović Hauzer, V. (2016). *Hrvatska kulturna tradicija i dječje kulturno stvaralaštvo*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta.
- Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Došen Dobud, A. (2005). *Malo dijete – veliki istraživač*. Zagreb: Alinea.
- Došen Dobud, A. (2016). *Dijete - istraživač i stvaralac: igra, istraživanje i stvaranje djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alinea.
- Duh, M. (2012). Strategije u likovnoj kulturi. U Lj. Zaninović Tanay, E.R. Tanay (Ur.), *Sretna djeca: Integracijski pristup i učenje kroz kreativnu igru (str. 12-28)*. Zagreb: Učilište za likovno obrazovanje, kreativnost i dizajn - Studio Tanay.
- Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*. Zagreb: Educa.
- Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa.
- Jakubin, M. (1999). *Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa.
- Kučina, V. (2004). *Oblikovanje keramike*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kuhar, R. (2014). *Osnove tehnologije i metode oblikovanja gline: tradicija i suvremenost u oblikovanju i dekoriranju keramike*. Zagreb: vlast. nakl.
- Miljak, A. (1996). *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja*. Velika Gorica: Persona.
- Miljak, A. (2009). *Življenje djece u vrtiću – novi pristupi u shvaćanju, istraživanju i organiziranju odgojno-obrazovnog procesa u dječjim vrtićima*. Zagreb: SM naklada.
- Nenadić-Bilan, D. (1987). Modeliranje i neoblikovani materijali u likovnom radu s predškolskom djecom. *Radovi (Sveučilište u Splitu. Filozofski fakultet Zadar. Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije)*, 26, 3; 267-274. Preuzeto s:

[https://morepress.unizd.hr/journals/radovifpsp/article/view/2449?lang=hr\\_HR](https://morepress.unizd.hr/journals/radovifpsp/article/view/2449?lang=hr_HR)

(15.01.2021.)

Novaković, S. (2015). Preschool Teacher's Role in the Art Activities of Early and Preschool Age Children. *Croatian Journal of Education Vol.17; Sp.Ed.No.1/2015: pages: 153-163*. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/137685> (20.02.2021.)

Rogulj, E. (2010). Kiparske tehnike. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, 16-17, 62-63; 30-37*. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/124745> (12.01.2021.)

Rogulj, E. (2015). Glina kao medij u dječjem izražavanju. U Lj. Zaninović Tanay, E.R. Tanay (Ur.), *Sretna djeca: Kreativnost i pristupi dječjem vizualnom stvaralaštvu (str. 82-95)*. Zagreb: Učilište za likovno obrazovanje, kreativnost i dizajn - Studio Tanay.

Sherwood, P. (2004). *The Healing Art of Clay Therapy*. Melbourne: Acer press.

Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić: zajednica koja uči: mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja*. Zagreb: Spektar media.

Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da... (p) ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti: priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje*. Zagreb: Element.

Tanay, E.R., Kučina, V. (1995). *Tehnike likovnog izražavanja: od olovke do kompjutora*. Zagreb: Naklada Zakej.

Vrlič, T. (2001). *Likovno-ustvarjalni razvoj otrok v predškolskem obdobju*. Ljubljana: Debora.

Warshaw, J. (2009). *Tehnike izrade keramike*. Zagreb: Veble commerce.

## Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, dolje potpisana, Luna Palec, izjavljujem da sam samostalno napisala završni rad. U izradi završnog rada vodstvom i savjetima pomogla mi je mentorica doc. dr. sc. Svetlana Novaković te joj ovim putem zahvaljujem. Izjavljujem da nijedan dio ovoga rada nije napisan na nedozvoljen način te da je korištena literatura navedena prema pravilima.

Studentica: *Luna Palec*